

Landstingsstyrelsens förslag till beslut

Motion 2004:31 av Sonia Lunnergård m.fl. (kd) om kultur som hälsobringare inom sjukvården

Föredragande landstingsråd: Inger Ros

Ärendet

Motionärerna föreslår kultur som hälsobringare inom sjukvården.

Förslag till beslut

Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige besluta

att anse motionen besvarad

Landstingsstyrelsen har för egen del beslutat att uppdra åt Forum för kunskap och gemensam utveckling att i projektform undersöka möjligheter att systematiskt tillämpa kunskaper om kultur som hälsobringare inom Stockholms läns landstings verksamhet.

Motionens intentioner är goda och kan i stort stödjas, men innan beslut fattas om prioriterade insatser behövs mer kunskap. Landstingsstyrelsen instämmer med motionären och remissinstanserna om att kultur har en hälsobringande effekt och att dagens arbete kan vidareutvecklas, likaså kulturens roll i utbildning. Kulturens effekter på människors hälsotillstånd är dock ofta svåra att mäta med traditionella metoder inom medicinen. Generellt gäller att krav på mätbar effekt skall vara höga inom vården, och beprövad erfarenhet med goda resultat skall finnas belagd. Mot denna bakgrund vore det av stor vikt att värdera redan utfört och pågående arbete för att identifiera områden som visat sig vara särskilt angelägna och till-

Bilagor

1	Motion	
2	Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande	2005-02-10
3	Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande	2004-12-29

förlitliga. Forum för kunskap och gemensam utveckling skall därför undersöka vilka möjligheter som finns att systematiskt tillämpa kunskaper om kultur som hälsobringare.

Behandling i landstingsstyrelsen

Landstingsrådsberedningen behandlade ärendet den 27 april 2005.

Landstingsstyrelsen behandlade ärendet den 17 maj 2005.

Vid behandlingen i landstingsstyrelsen yrkades bifall dels till landstingsrådsberedningens förslag, dels till m-ledamöternas förslag, dels till fp- och kd-ledamöternas förslag.

Landstingsstyrelsens beslut fattades utan omröstning.

M-ledamöterna reserverade sig:

”Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige besluta *att* avslå motionen.

Landstinget bör koncentrera sig på sina två huvuduppdrag: sjukvården och kollektivtrafiken. Varje avsteg från denna princip sker på bekostnad av huvuduppdragen. Det drabbar patienten och resenären. Det finns gott om exempel på kärnverksamhet som inte fungerar. All möda bör ägnas att komma till rätta med den verksamheten.

Moderaterna vänder sig emot uppfattningen att landstinget förordar obligatoriska kulturkurser i vårdutbildningarna. Rimligen bör även vårdutbildningarna ägna sig åt sitt huvuduppdrag.

Att låta patienter lyssna på CD-spelare eller högläsning kan underlätta sjukhusvistelsen. Moderaterna detaljstyr emellertid inte sjukvården. Om man i stället låter patienter lyssna på Mp3-spelare, låter dem läsa böcker med stor stil eller vadhelst patienten önskar är det lika gott. Politiken bör undvika att låsa sig vid detaljer.”

Fp- och kd-ledamöterna reserverade sig:

”Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige besluta *att* bifalla motionen.

Det finns redan idag tillräckligt med samlad kunskap för att vi ska kunna veta vilka positiva effekter musik och andra kulturyttringar har för vårt andliga, själsliga och kroppsliga välbefinnande. Det är angeläget att de positiva insatser som idag sker i projektform runt om i landstinget inom ramen för Kultur i Vården i större utsträckning börjar länkas in i den ordinarie vårdverksamheten.”

Ärendet och dess beredning

Sonia Lunnergård m.fl. (kd) har i en motion (bilaga), väckt den 8 juni 2004, föreslagit landstingsstyrelsen föreslå landstingsfullmäktige besluta *att* skapa förutsättningar för ett långsiktigt engagemang för forskning om kultur i vården, *att* utbildning om kulturens betydelse för hälsan ska vara obligatorisk under praktiktjänstgöring och vidareutbildning, *att* utreda möjligheterna att inrätta kulturcheckar på motsvarande sätt som personal idag har rätt ekonomiskt stöd till fysisk friskvård, *att* patienter ska ha rätt till att få tillgång till en CD-spelare för att kunna lyssna på musik, *att* varje sjukhus ska erbjuda högläsning till de patienter som så önskar.

Yttrande har inhämtats från kulturnämnden.

Utskottsberedning

Hälso- och sjukvårdsutskottet har den 15 mars 2005, enligt landstingsdirektörens förslag, föreslagit landstingsstyrelsen föreslå landstingsfullmäktige besluta *att* avge yttrande enligt direktörens synpunkter i tjänsteutlåtandet, *att* uppdra åt Forum för kunskap och gemensam utveckling att i projektform undersöka möjligheter att systematiskt tillämpa kunskaper om kultur som hälsobringare inom Stockholms läns landstings verksamhet.

Kd-ledamoten reserverade sig till förmån för sitt förslag *att* bifalla motionen.

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 10 februari 2005 bifogas (bilaga).

Kulturnämnden har den 18 januari 2005, enligt förvaltningens förslag, avgett följande yttrande.

”Kulturnämnden stödjer i stort motionens intentioner. Kulturnämnden instämmer med motionären om att kultur har en hälsobringande effekt och att Kultur i Vården kan vidareutvecklas. Nämnden är också av den mening att deltagande i kulturverksamheter har en viktig roll i det samlade förebyggande hälsoarbetet och att detta arbete också bör utvecklas.

Det är viktigt med en långsiktig satsning på forskning kring sambanden mellan kultur och hälsa och att resultaten kanaliseras till vårdutbildningar och vårdarbetsplatser. I dagsläget är det kulturnämnden som har ansvar för anslaget till forskningsprogrammet ’Kultur i vården och vården som kultur’. Projektperioden går ut 2005 enligt gällande beslut.

Kulturnämnden instämmer i att det bör finnas obligatoriska inslag av kultur och dess effekter i vårdutbildningarna.

När det gäller tillhandahållandet av CD-spelare finnas det oklarheter när det gäller ersättning till STIM. Kulturnämnden betalar idag en klumpsumma till STIM för den musik som spelas i landstingets lokaler, främst via radio. Huruvida befintlig ersättning även skulle inkludera ljudmedia som lånas individuellt måste utredas vidare.

Kulturnämnden erbjuder redan idag landstingets institutioner möjlighet att beställa högläsning ur Kultur i Vårdens programkatalog. Det finns sex olika högläsare som kan återkomma till ’sin’ patient eller patientgrupp. Flera av högläsarna kan även läsa texter på andra språk. Om man mer generellt ska kunna erbjuda högläsning till de patienter som så önskar kommer dagens sex högläsare inte att räcka till.”

Kd-ledamoten reserverade sig till förmån för sitt förslag att bifalla motionen.

M-ledamoten reserverade sig till förmån för sitt förslag att bifalla motionens första att-sats om ett långsiktigt engagemang för forskning, att avslå motionens övriga att-satser.

”I den mån landstingsfullmäktige kan skapa intresse för forskning kring kultur i vården kan detta uppmuntras. Samtidigt är det viktigt att fastslå att utbildning – i synnerhet på universiteten – skall stå fri från politiska pek-pinnar utan tvärtom vara oberoende.

Bruk av kulturcheckar är inte ett bruk som hamnar inom landstingets kärnverksamhet, och frågor om högläsning och CD- spelare är alltför

detaljerade och teknikbundna (varför inte Mp3-spelare i stället?) för att kulturnämnden skall vara en lämplig beslutfattare.”

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande den 29 december 2004 bifogas (bilaga).

Bilagor

Motionen

Människan har både materiella och immateriella behov. Bådadera måste tillfredsställas för att hela människan ska leva och må bra både fysiskt och psykiskt. Kristdemokraterna har alltid hävdats att det är för stor fokusering på materiella värden och tillgångar på bekostnad av de immateriella. Inom sjukvården har en medvetenhet om de immateriella värdenas betydelse för hälsan vuxit sig allt starkare.

Kultur är ingen merkostnad utan måste ses som en investering. Det finns både ekonomiska och mänskliga vinster att vinna på att satsa på kultur och att se kopplingen mellan kultur och hälsa.

En sjukhusclown som lockar ett cancerdrabbat barn till skratt eller en musikterapeut som väcker minnen hos en dement patient är goda exempel på kultur i hälsans tjänst. Tillgång till kulturupplevelser gör att vi lever längre, mår bättre och påskyndar tillfrisknandet, den manar till kommunikation och eftertanke.

Rapporter inom forskningsprogrammet "Kultur i vården och vården som kultur" visar tydligt att kultur i olika former påverkar hälsan positivt, både i förebyggande och i direkt syfte.

I till exempel en studie som omfattande 12 000 personer under nio års tid visade det sig att människor som inte tillägnar sig någon kultur alls hade dubbelt så hög dödlighet som personer som regelbundet ägnade sig åt kulturella aktiviteter. Med kulturell aktivitet avsågs där läsning, musik, bio, kyrkobesök, museibesök etcetera. Även efter att bakomliggande faktorer så som rökning, sjukdom, inkomst och socialt nätverk räknats bort var dödligheten i den ena gruppen 60 procent högre än i den grupp som tillägnade sig kulturella aktiviteter. De aktiviteter som gav mest tydliga utslag var konstmuseer, bio och konserter. Vi vet också att närheten till grönska och möjligheten att få tillbringa tid i en trädgård har läkande effekter.

Det finns mycket positiva inslag i vårt landsting redan idag. Landstinget erbjuder olika program till vårdinrättningar både i landstingskommunal, kommunal och privat regi. Programmen innehåller alltifrån dans, kultur och teater till högläsning. Kulturnämnden har även projektanslag som i första hand riktar sig till barn och äldre.

Men "Kultur i vården" kan vidareutvecklas. Framför allt är vi övertygade om att besparingar på kultur inom vården ger totalt motsatt effekt - det blir sämre hälsa och därmed ökade vårdkostnader. Vårt landsting skulle kunna gå vidare genom att arbeta med följande frågor:

Fortsatt forskning

Vi anser att det är nödvändigt att resurser satsas långsiktigt på forskning kring sambanden mellan kultur och hälsa, inte bara som tidsbegränsade projekt utan att det ska bli en naturlig del inom vårdforskningen. Erfarenheter från forskningsprogrammet "Kultur i vården och vården som kultur" måste systematiskt kanaliseras ut till utbildningar inom vård och arbetsmiljö.

Obligatoriska inslag av kultur i olika vårdutbildningar

Med de resultat vi hittills har kunnat se om sambandet mellan kultur och hälsa är det uppenbart att personer som jobbar inom vård och omsorg behöver mer kunskap i frågan. Vi föreslår därför att utbildning i kulturens effekter och hur kultur kan användas i både förebyggande och i direkt hälsobefrämjande syfte ska vara obligatoriskt under praktiktjänstgöring och i fortbildningen.

Införandet av kulturcheckar

Liksom företag skattefritt får sponsra sina anställda med friskvård för att förbättra hälsan anser vi att samma sak borde gälla för kultur. Vi vill införa kulturcheckar som ska vara en skattebefriad löneförmån från arbetsgivaren till löntagaren.

Kulturchecken ska vara ett betalningsmedel som kan användas för inköp av till exempel böcker, konst, teater, konserter, opera, balett, museibesök med mera. Kulturchecken skulle ge fler människor möjlighet att få del av olika kulturupplevelser vilket bevisligen har positiva effekter för hälsan.

Rätt till CD-spelare

Forskning har tydligt visat på musikens effekt för hälsan. Musiken har givit imponerande resultat både för barn, sjuka och dementa. Vi vill att varje patient som stannar en längre tid och som önskar musik ska få det tillfredsställt genom att få tillgång till CD-spelare.

Rätt till högläsning

Liksom musik är en form av "lyssnande" kultur är också högläsning detta. För många personer som inte själva kan läsa kan högläsning vara ett betydelsefullt sätt att få en avkopplande kulturell upplevelse. Vi vill därför att det på alla sjukhus ska vara obligatoriskt att erbjuda högläsning. Den

enskilde patienten ska inte behöva vara beroende av att det finns eldsjälur bland personalen som ser vikten av detta.

Vi hemställer

att landstingsfullmäktige beslutar att skapa förutsättningar för ett långsiktigt engagemang för forskning om kultur i vården,

att landstingsfullmäktige beslutar att utbildning om kulturens betydelse för hälsan ska vara obligatorisk under praktiktjänstgöring och vidareutbildning,

att landstingsfullmäktige beslutar att utreda möjligheterna att inrätta kulturcheckar på motsvarande sätt som personal idag har rätt ekonomiskt stöd till fysisk friskvård,

att landstingsfullmäktige beslutar att patienter ska ha rätt till att få tillgång till en CD-spelare för att kunna lyssna på musik,

att landstingsfullmäktige beslutar att varje sjukhus ska erbjuda högläsning till de patienter som så önskar.

Stockholm den 8 juni 2004

Sonia Lunnergård

Pia Lidwall

Åke Holmström

Margaretha Åkerberg

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande

Förvaltningens synpunkter

I och med att betydelsen av kultur började uppmärksammas under slutet av förra århundradet kom flera initiativ till stånd. Ett europeiskt initiativ var UNESCOs satsning på ett decennium för Arts in Hospital 1987-1997. På nationell nivå var Stockholms läns landstings satsning på ett ramprogram för forskning om kultur och vård som växte fram under 1992-93 ett i sammanhanget imponerande initiativ. Det första forskningsprogrammet "Kultur i vården visavi vården som kultur" verkställdes under femårsperioden 1994-1998 med landstingsmedel. Det följdes av en fortsättning med forskningsprogrammet "Kultur i vården och vården som kultur" 2001-2005. Totalt sett har landstinget satsat 20 miljoner på denna forskning. Programmen har genomförts med politisk enighet.

Det första programmet utvärderades 1996 och av rapporten framgår att forskningsprogrammet "Kultur i vården visavi vården som kultur" sannolikt bidragit till bättre helhetssyn i vården, större kostnadseffektivitet och ökad livskvalitet.

Det fortsatta forskningsprogrammet "Kultur i vården" kan ses som aktionsforskning med nära access till brukarna. Det innebär att resultaten kan användas direkt av vårdgivare. Resultaten är i många fall direkt tillämpbara och kräver små resurser för att spridas.

Rent allmänt innebär kultur i olika former för de allra flesta något positivt och genererar en ökad livskvalitet. Inom vården har olika kulturyttringar visat sig kunna stimulera till en positiv hälsoutveckling för patienter. Beslutsfattare behöver dock underlag för att fördela resurser så att de på bästa sätt stärker människors hälsa. Kring området kultur och hälsa finns några svårigheter som måste redovisas.

Generellt är krav på evidensvärdering och beprövad erfarenhet höga inom vården. Kulturpåverkan på hälsan låter sig inte alltid mätas med traditionella positivistiska metoder. Rapporterade effekter av kulturpåverkan på hälsan måste därför värderas utifrån en helhetssyn på människan där såväl fysiologiska effekter som självupplevd hälsa beaktas. Krav på evidensvärdering måste ställas mot positiva effekter rapporterade i en kvalitativ forskningstradition.

En annan svårighet som påpekats är att kulturpåverkan kan vara svår att härleda i hälsoeffekter. Bild, drama och musik upplevs och utförs ofta i ett

LS 0406-1227

socialt sammanhang. Fokus har länge varit på att hitta den positiva orsaken? Ett ofta refererat exempel är studier av körsång. Uppstår positiva effekter av att delta i ett socialt sammanhang eller av själva musiken? Idag vet vi att såväl musikupplevelser i sig (exempelvis att olika sinnestillstånd förstärks) som att ingå i ett socialt sammanhang är positivt för hälsan. Ur en folkhälsovetenskaplig synpunkt bör därför vidare forskning inriktas mer på att tillämpa positiva resultat vid sidan av grundforskning om vad som genererar god hälsa.

En tredje svårighet är att det i en mer allmän diskussion om kultur som hälsobringare inte går att bortse från individuella preferenser. Vilken kultur bör stödjas och av vilka syften? Vem ska avgöra vilka kulturaktiviteter som stärker hälsan och som bör stödjas av landstingets offentliga medel? Nyttargument i mer generella sammanhang bör därför användas med stor försiktighet.

En annan infallsvinkel på kultur som bestämningfaktor för hälsan är att ställa frågan vad frånvaro av kultur innebär? Vissa vårdmiljöer för psykiskt sjuka och funktionshindrade liksom delar av äldreården är lågprioriterade, har bristande personellkontinuitet och uppvisar en kulturell torftighet. Detsamma präglar underprivilegierade bostadsområden och vissa skolor och skolmiljöer. I detta sammanhang avses kultur i vidare bemärkelse, som inte har att göra med de sköna konsterna utan med vår livsmiljö. Både omgivningen/utemiljö och arkitektur inverkar på individens välbefinnande och orientering i tillvaron. I områden eller miljöer där människors historia inte uppmärksammas, förtydligas eller efterfrågas, försvagas deras identitet med följd att de lättare faller offer för depressiva känslor eller upplevelser av meningslöshet. Enligt sociologen Antonovsky är människors upplevelse av att livet är just meningsfullt, hanterbart och begripligt avgörande för hälsan.

En annan aspekt av kultur och hälsa gäller hälsans ojämlika fördelning. Hälsobeteende eller levnadsvanor skiljer sig mellan olika socioekonomiska grupper men kan inte ensamt förklara de stora skillnaderna i överlevnad och hälsoutfall. Intressant i detta sammanhang är deltagande i kulturliv. Få beteenden skiljer sig så mycket mellan kort- och långtidsutbildade som just deltagande i kulturlivet. Kan deltagande i kulturaktiviteter bidra till att minska den ojämlikt fördelade hälsan?

Mot denna bakgrund vore det av stor vikt att kritiskt värdera redan utfört och pågående arbete för att identifiera områden som kan vara av intresse för Stockholms läns landstings verksamhet och där resultaten visat sig vara forskningsmässigt tillförlitliga. Detta kan gälla allt från vidare forskning och utbildning av landstingets personal till konkreta åtgärder för patienter i

vården. Eventuella möjliga kulturinsatser bör därefter prövas och implementeras på ett systematiskt sätt.

Detta arbete bör bedrivas inom det nyinrättade Forum för kunskap och gemensam utveckling och bör förutom folkhälsovetenskaplig kompetens inkludera såväl kulturell kompetens som kompetens för vårdproduktion och beställare jämte andra relevanta aktörer.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande

Förvaltningens synpunkter

Kulturförvaltningen instämmer med motionären om att kultur har en hälsobringande effekt och att Kultur i Vården kan vidareutvecklas. Förvaltningen är också av den mening att deltagande i kulturverksamheter har en viktig roll i det samlade förebyggande hälsoarbetet och att detta arbete också bör utvecklas.

Fortsatt forskning

Kulturförvaltningen instämmer i att det är viktigt med en långsiktig satsning på forskning kring sambanden mellan kultur och hälsa. Det är också oerhört viktigt att erfarenheter från forskningsprogrammet "Kultur i vården och vården som kultur" kanaliseras ut till utbildningar inom vård och ut till arbetsplatser inom vården. I dagsläget är det kulturnämnden som har ansvar för anslaget till forskningsprogrammet "Kultur i vården och vården som kultur". Projektperioden går ut 2005 enligt gällande beslut.

Obligatoriska inslag av kultur i olika vårdutbildning

Kulturförvaltningens erfarenheter sammanfaller med dem som nämns i motionen, att personer som jobbar inom vård och omsorg behöver mer kunskap när det gäller sambandet mellan kultur och hälsa. Kulturförvaltningen instämmer i att det bör finnas obligatoriska inslag av kultur och dess effekter i olika vårdutbildningar. Det bör ge ökade möjligheter till att kunna se till hela människan i vårdsituationen och bredda vägen för tillvaratagandet av olika forskningsrön som rör sambanden mellan kultur och hälsa.

Införandet av kulturcheckar

Landstingets personal ges idag möjlighet till subventionerade kulturupplevelser via olika erbjudande i tidningen STING.

Rätt till CD-spelare

Kulturförvaltningen anser att det naturliga vore om sjukhusbibliotek kunde tillhandahålla möjligheten till utlåning av CD-spelare men den verksamheten är starkt reducerad. Det är upp till vare sjukhus att bestämma om man ska tillhandahålla bibliotekstjänster. Det finns dessutom oklarheter när det gäller ersättning till STIM. Kulturnämnden betalar idag en klumpsumma till STIM för den musik som spelas i landstingets lokaler, främst via radio.

Huruvida befintlig ersättning även skulle inkludera ljudmedia som lånas individuellt måste utredas vidare.

Rätt till högläsning

Kulturnämnden erbjuder redan idag landstingets institutioner möjlighet att beställa högläsning ur Kultur i Vårdens programkatalog. Det finns sex olika högläsare som kan återkomma till "sin" patient eller patientgrupp. Flera av högläsarna kan även läsa texter på andra språk. Sedan 1994 sammanställer kulturförvaltningen ett programutbud i en katalog där ca 80 grupper inom olika genrer presenteras. Idag bedrivs ett omfattande arbete med att samordna och medverka till musik, sång, dans, teater och högläsning vid vårdinstitutioner i länet. Huvudsakliga målgrupper inom vården är barn, psykiatri och geriatrik. Landstingets institutioner har rätt att kostnadsfritt beställa ett program per månad och avdelning, medan kommunala och privata sjukhem kan beställa ett program per månad och avdelning för 50 procent av självkostnadspriset. Högläsarna kan återkomma med tätare intervall än andra utbud i katalogen. Om man mer generellt ska kunna erbjuda högläsning till de patienter som så önskar kommer dagens sex högläsare inte att räcka till.